

Nők a viking korban

Bevezető

Ha a vikingekre gondolunk, általában észak nagy, robosztus, szakállas, baltákkal és lándzsákkal felfegyverzett harcosait látjuk magunk előtt, akik a VIII. század végétől kezdődően fosztogató portyáikkal rettegésben tartották a keresztény Európát. De gondolunk-e arra, hogy ezeknek a vérszomjas vadembereknek is volt feleségük, anyjuk és lányuk? Bár jóval kevesebb írásos forrásból, és fennmaradt régészeti leletből szerezhetünk információt a viking nőkről, mint férfi társaikról, de szerencsére így is akad elég, amelyek segítségével képet tudunk alkotni a nők viking kori társadalomban betöltött szerepéről.

Korabeli krónikák

Egy írásos emlék Saxo Grammaticus 1200 körül íródott *Gesta Danorum (Dánok eredete)* című műve, melyben a következőképp számol be a viking nőkről (FISCHER 1979. 176):

„Voltak valaha olyan dán nők, akik férfiaknak öltözve majd’ minden idejüket azzal töltötték, hogy harci tudásukat fejlesszék. Nem akarták, hogy bátorságuk izomzata veszítsen erejéből, vagy hogy elkényeztetetté váljon. Undorodva a kényelmes világtól, kitartó munka árán erősítették testüket és szellemüket, elutasítva maguktól ingatag nőiességüket, férfias kegyetlenségekre kényszerítve azt. Olyan komoly katonai sikereket vittek véghez, hogy az ember azt hitte, hogy elvesztették szexualitásukat. Azok a nők éltek ilyen életet, akiknek különösen erős jellemük vagy testalkatuk volt. Mintha elfelejtették volna a valódi énjüket, a vonzerejük elé helyezték az erőszakosságukat és a háborúkat csókjaik elé, melyek a vér ízét árasztották magukból, s a karjuk, melyeket az Isten házimunkára teremtett a kardforgatás helyett, csak ölt, nem ölelt, és a férfiak szívét sem szerelmük, hanem dárdahegyeik sebeztek halálra.”

Az izlandi sagák világa

Vizsgálataink során nemcsak a középkori krónikások írásait használhatjuk fel, hanem a számos izlandi saga leírását is, melyek szerint a viking nők nem csupán kiváló harcosok voltak, hanem egész ügyesen tudták befolyásolni a férfiakat, hatalmat gyakoroltak felettük. Erre jó példa a Grænlandinga sagában (MAGNUSSON 1965.) megjelenő Freydís alakja, aki a történetben intrikus szerepben jelenik meg. A saga azt mutatja be, hogy Freydís milyen

cselszövések és gátlástalan gyilkosságok árán jut hatalmas gazdagsághoz. A történet röviden a következő:

Freydís Grönlandon rávette a két izlandi testvért Helgit és Finnbogit, hogy hajójukon vigyék el őt a nyersanyagokban és javakban gazdag Vínlandra és az út nyereségét felezzék meg vele. Megegyezett velük, hogy mindkét fél 30-30 fős legénységet vihet magával. Freydís viszont titokban 35 embert vitt magával (5 emberét rejtegette). Amikor megérkeztek Vínlandra, Freydís a testvéreket és legénységüket nem engedte be a bátyja házába, ahol férjével élt. A testvérek jobb híján Vínland partjainál telepedtek le. Hónapok teltek el, míg végül a két fél legénysége már nem is tartott fenn kapcsolatot egymással. Freydís egy nap felöltözött férje ruháiba, elment a testvérekhez és üzletet ajánlott nekik, azt mondván, hogy el akarja hagyni Vínlandot, de ehhez egy nagyobb hajóra van szüksége, így a testvérek hajójáért cserébe férje egyik kisebb hajóját és fizetséget ajánlott. Finnbogit sikerült is meggyőznie, ám Helgit nem, mivel ő tudta, hogy a kis hajón a rakomány és a legénység egésze nem fér el. Így Freydís ellentétet szított a testvérek között, majd hazament férjéhez és azt állította neki, hogy a két férfi, akikkel üzletet akart kötni, bántalmazta és megerőszakolta őt, sőt férjét is megfenyegette, hogy ha nem bosszulja meg az esetet, elválik tőle. Végül Freydís férje a túlerővel, amit Freydís legénysége biztosított, leszámolt a két táborra oszlott csapattal. A harcok végére a két testvér hajójáról mindössze 5 nő maradt életben, akiket egy férfi sem volt hajlandó megölni (*mivel viking férfinak védtelen viking nőt ölni szégyen volt*). Freydís saját kezűleg egy baltával végzett velük, így minden vagyon, ami utánuk maradt az övé lett.

A fenti történet viszont csak egy példa azon sagatörténetek közül, amelyek kifejezik a viking nők hatalmának erejét. Talán meglepő, de ugyanígy fontos szerepet tulajdonítottak a nőknek a mitológia világában is. Például a jövendőmondók és varázslók a viking mondákban mind női alakban jelentek meg. Ilyen alak például a sibyl (*egyres forrásokban völva*) is, aki mindent tudott a világról (BERNÁTH 2005. 147). Ő az egyik monda szerint a tudását, mely átölelt mindent a teremtéstől a Ragnarökig (*a végső csatáig*) átadta Odinnak (*a főistennek*) (JOCHENS 1989. 344). De nők voltak a Valhöllben szolgáló valkűrök is.

Az utazók leírásai

De nemcsak az izlandi sagák, mítoszok és a középkori krónikások írásait vehetjük alapul, ha a viking nők életét szeretnénk kutatni. Sőt, a viking kori utazók merőben más képet tárnak elénk leírásaikban a korabeli nők életéről, társadalmi szerepéről. Például Ibn Faḍlān a vikingeknél tett látogatásai után megdöbbenő eseményekről számolt be. Egy alkalommal,

amikor lakomára volt hivatalos a rusz király udvarába, szemtanúja volt, ahogy a király a vendégek szeme láttára „tette magáévá” egyik ágyasát.

Utazásai során Brémai Ádám is azt tapasztalta (JESCH 1991. 91), hogy a viking férfiak igen féktelenül bántak a nőkkel, akik állítása szerint semmiféle politikai joggal nem rendelkeztek és gyakran a velük kötött házasság sem volt több egy egyszerű üzleti szerződésnél két család között. A helyzetet csak tovább súlyosbította, ha a nő történetesen rabszolga volt. Előfordulhatott, hogy a nyílt utcán vagy piactéren erőszakolták meg őket, vagy ha nagy harcos tulajdonai voltak, aki meghalt, akkor utána küldhették a túlvilágra, hogy ott tovább szolgálja urát. De ilyen rituális gyilkosságokat a beszámolók szerint időnként a Valhallába távozott többnejű uraságok kedvenc feleségein is végrehajtottak. Egy rabszolgalánnyal történt esetről fennmaradt Ibn Faḍlān beszámoló részleteiben mutatja be, hogyan is zajlott egy ilyen rituálé (SMYSER 1965. 92-119):

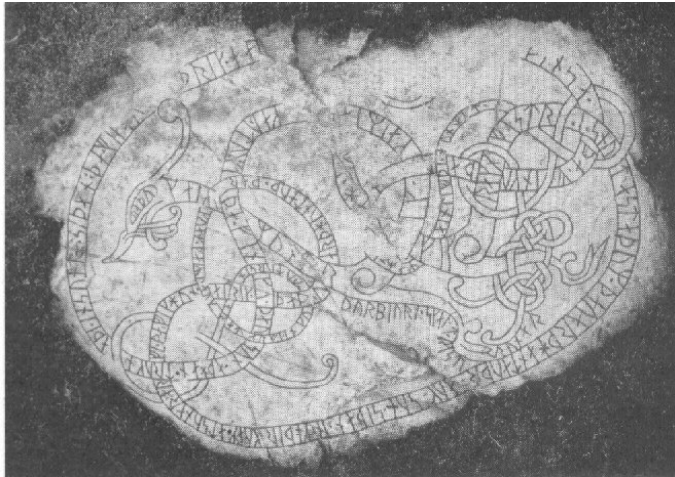
„Amikor a család feje elhalálozott, a hozzátartozók megkérdezték [a szolgálkat], hogy ki akar vele halni. Végül egy rabszolgalány jelentkezett a túlvilági szolgálatra, ahonnan már nem volt visszaút. Két rabszolganő azonnal hozzálátott, hogy előkészítsék a lányt, hogy méltóképp követhesse az urát: saját kezükkel megmosták a fogait és felöltöztették a szertartáshoz. Ezután a lány körbejárta a halálhírré összegyűlt befolyásos emberek sátrait és minden férfi közöszült vele és azt mondta neki: „Mondd meg az uradnak a túlvilágon, hogy ezt az iránta való tiszteletből teszem!” Aztán háromszor fölemelték a lányt, aki mindahányszor a túlvilágról beszélt. Először azt mondta: „Látom anyámat és apámat!”, majd másodjára: „Látom a halott rokonaimat, ahogy együtt ülnek!” és harmadjára: „Látom az uram, fiatal férfiak társaságában ül a varázslatos paradicsomban! Engem hív, úgy hagyjatok menni hozzám!” Ezután énekelve ment a hajóra melyben ura teste feküdt. Egy öreg nő, akit a Halál Angyalának neveztek, alkohollal itatta meg a lányt, majd az belépett a hajón levő sátorba, nyomában az öreg nővel és hat férfival. Aztán a Halál Angyalának nevezett nő egy kötelet tett a lány nyakába, két férfi két oldalról lefogta a kezeit, másik kettő pedig megfojtotta a kötéllel. Eközben kint az összegyűlt harcosok lándzsáikkal pajzsukat ütögették, hogy elnyomják a haláltusa esetleges zajait, így elkerülve, hogy a későbbiekben csökkenjen a többi rabszolgalány áldozatkészsége. Ezután a hat férfi mindegyike közöszült a lány testével, majd vízre bocsátották és lángba borították a hajósírt.”

Mi lehetett az igazság?

Ezt hallgatva az ember elgondolkodik, hogy mi lehetett az igazság: Az izlandi sagák idealizált hősnői vagy az elnyomásban élő szerencsétlen sorsú áldozatok testesítik meg a viking kor nőalakját? Vagy talán a különböző források különböző világokat mutattak volna be?

A válasz a különböző időkből és helyekről származó írásbeli források vizsgálata alapján az, hogy a nők helyzete a viking korban nagyban függött társadalmi helyzetüktől, személyiségük, mentalitásuk erősségétől és attól, hogy a viking kor mely időszakában és hol éltek. Így az igazi válasz valahol a két szélsőség között helyezkedhet el. Az előbbi írásos emlékek például a fent említett kategóriák két végletét mutatják be: Ibn Faḍlān a X. század elején, keleten, a ruszoknál tett látogatást, és leírásában egy rabszolganő szerepel, aki feltehetőleg vallási meggyőződésből vetette magát alá az áldozásos szertartásnak (*mivel ez volt a rabszolgák egyetlen esélye a Valhöllbe való bejutásra*). Freydis pedig izlandi nő volt (*földrajzi szeparáltsága miatt Izland, valamint a svédországi Värmland voltak a viking kor legliberálisabb területei*), férje egy gazdag kereskedő lehetett, ezenkívül a történetből látszik, hogy erős személyiség volt, a történetet pedig a XIII. században írták le.

Fontos még azt is megvizsgálni, hogy az írásos emlékek, krónikák, sagák, valamint az utazók leírásai mennyire tekinthetők hitelesnek. Már fentebb említettük, hogy a Grænlendinga sagát a XIII. században írták le. Ez már a viking kor (*kb. 793-1066*) utáni időszakot jelenti, amikor Skandináviában elterjedt vallás lett a kereszténység. Ebben a szellemben a sagák történetei erősen romantizálódtak, és a férfiak mellett a nők is a történetek célközönségévé (*egyes feltételezések szerint gyakran írójává is*) váltak, így minden esetben fenntartásokkal kell kezelnünk őket. Mégis hasznos források, mert igazságmagokat tartalmaznak a viking kor társadalmáról és a történetekben kibontakozó vérvonalakról. Ugyanígy az utazók beszámolóit is nagyon fontosak a múlt feltárásában, de leírásaikat is fenntartásokkal kell fogadnunk, hiszen a különböző utazók különböző kultúrákból érkezvén más társadalmi normákkal könnyen ítélezhettek, sőt akár túlozhattak a viking életmód leírásánál. Az arab világból érkező Ibn Faḍlān például meghökkentőnek találta azt is, hogy a nők saját akaratuktól vezérelve is elválhattak férjüktől, hisz ez az arab világban képtelenség volt. Hasonlóképp Saxo Grammaticus is túlozhatott, amikor a férjüket kalandozásaikra, zsákmányszerző körútjaikra elkísérő viking nőket harcosokként írta le. Feltehetően elődei leírásaiból indulhatott ki, akik szenvedő félként a viking portyák idején hajlamosak voltak a túlzásokra. És Ibn Faḍlānhoz hasonlóan Saxo Grammaticus sem volt előítéletektől mentes, hisz a középkori, keresztény világban „barbár” dolognak számított, ha a nők a házimunkától távol

fent: A Hillersjö rúnakő. A rajta szereplő történet (a Färentuna, Snottsá és Vreta rúnakövel együtt) egy család történetét meséli el. A történet említi egy Inga nevű asszonyt, aki férje és fia halála után az összes vagyont örökölte. (JESCH 1991. 65)

jobbra: A Dynna rúnakő, melyet Gunvor állított a lányának, Astridnak (STRÖMBÄCK 1970):

Gunnvôr gerði brú, Þryðríks dóttir, eptir Ástríði, dóttur sína.

Sú var mæðr hónnurst á Haðalandi

Gunnvor, Thrydrik lánya, építette ezt a hidat emlékül lányának, Astridnak.

Ő volt a legügyesebb hajadon Hadelandban.

eső dolgokat cselekedtek. Természetesen nem kizárt, hogy léteztek harcos nők a viking korban, de ha léteztek is, számuk igen csekély lehetett.

Házimunka mellett

Az írásos források elemzése alapján azt állíthatjuk, hogy a legtöbb (*szabad*) nőnek, mint mindenhol máshol a korban, feladata a ház körüli teendők elvégzése volt. Azok, akik ezen kívül mást is műveltek, azok leggyakrabban vagy a földrajzilag elszeparálódott Izlandon éltek, vagy magasabb társadalmi rendekből kerültek ki. Utóbbiakra jó példa a női skaldok, azaz költők. Ilyenek voltak például Széphajú Harald felesége, Hildr Hrólfsdóttir, vagy Vérescsatabárdú Erik felesége, Gunnhildr. De ismerünk még pár másik nevet is (*akikről viszont jóval kevesebb forrás maradt fent*): Guthormr, Sindri, illetve Jórum (JESCH 1991. 162). Létezésüket fennmaradt költeményeik bizonyítják. Ők, bár írhattak verseket, témában nem térhettek el a férfi költők témáitól, hisz akkoriban a versek célközönségét kizárólag a harcos férfiak képezték. Emiatt az ő verseik is ugyanúgy hőstetteket, politikai cselekményeket meséltek el, valamint királyokat és nagy harcosokat dicsőítettek (JESCH 1987. 2).

A költészetén kívül még az ábrázoló művészet területén is tevékenykedtek nők: A Skandinávia területén felállított rúnakövek azt bizonyítják, hogy nők is állíthattak és nőknek is állítottak emlékül rúnaköveket, sőt tudomásunk van egy női rúnakőfaragóról is, akit

Gunvorgának hívtak (STRÖMBÄCK 1970). A rúnakövek különösen értékes források, hisz az írott emlékek között nincs más, ami nemcsak a viking kor alatt születtek, hanem akkor is jegyezték le (*faragták ki*) őket, így hiteles forrásként lehet belőlük következtetni a kor társadalmára. Bár a rajtuk található szövegek általában csak a halott harcosokat dicsőítették, némely rúnakőn szereplő szövegrészekből, melyek a halott személy rokonságának leírásából álltak, arra lehet következtetni, hogy éltek befolyásos viking nők. Ezek a rúnakövek különösen a XI-XII. század Svédországra (*azon belül Uppsalában*) voltak jellemzőek, ahol eddigre már elterjedt a kereszténység, melyet jól mutat, hogy a rúnakövek szövegei imát is tartalmaztak, sőt némelyen még a kereszt szimbólum is megjelent valamilyen formában. (JESCH 1991. 68)

A fent említett példák természetesen a kirívóbb eseteket tárgyalják, hisz minden bizonnyal a nők körében nem az övékhez hasonló volt a legelterjedtebb szerep. A legtöbben valószínűleg a gazdaságokra (*ennek különösen Izlandon volt nagy szerepe, hisz ott a mostohább körülmények miatt férjük távollétében övék volt a felelősség, hogy ne haljon éhen a család*) és a gyerekekre felügyeltek férjük távolléte alatt. Ilyenkor az otthonmaradt nő minden joggal felruházva képviselhette férjét. Ismerünk olyan történeteket is, melyek arról szólnak, hogy a nagyhatalmú férj felesége tiszteletet élvezett a faluban, addig a pontig, amíg meg nem érkezett férje halálhíre a távolból. Voltak olyan nők is, akik a férjük mellett részt vettek a kereskedelemben, tehát a szövő, varró, fonó, hímző háziasszony szerep mellett egyéb fontos feladatokat is elláthattak. Ez a nagyfokú szabadság természetesen főleg Izlandon és Svédország egyes északi területein volt jellemző. Mi több, a viking nők (*ahogy már egy említett sagában is előkerült*) elválhattak férjeiktől. Ezt a jogot viszont a viking kor kései szakaszában, a kereszténység elterjedése után, korlátozták, ahogy az olyan farkastörvényeket is, mint a torz csecsemők kitétele. (JESCH 1991, 94)

Telepes nők

Míg a rúnakövek hiteles forrásként szolgálnak arról, hogy éltek befolyásosabb viking nők, rúnaköveket csak Svédország, Norvégia és Dánia területén, valamint Man szigeten találtak eddig (*és ezek közül is főleg csak a svéd rúnakövek szolgálnak a mi szempontunkból hasznos információval*). A skandináv területeken kívül eső viking kolóniákon élő nők létezésére így csak más forrásokból tudunk következtetni. Az Anglia területén letelepedett vikingekről a leghitelesebb forrás a Hódító Vilmos parancsára íródott Domesday Book, amely tartalmazza az akkori angol birtokosok nevét. A felsorolt nevek között több skandináv női név is szerepel, mint földbirtokos, pl. Gunnhildr, vagy Sigríðr, de nem tudni, hogy ezek a nők a vikingekkel

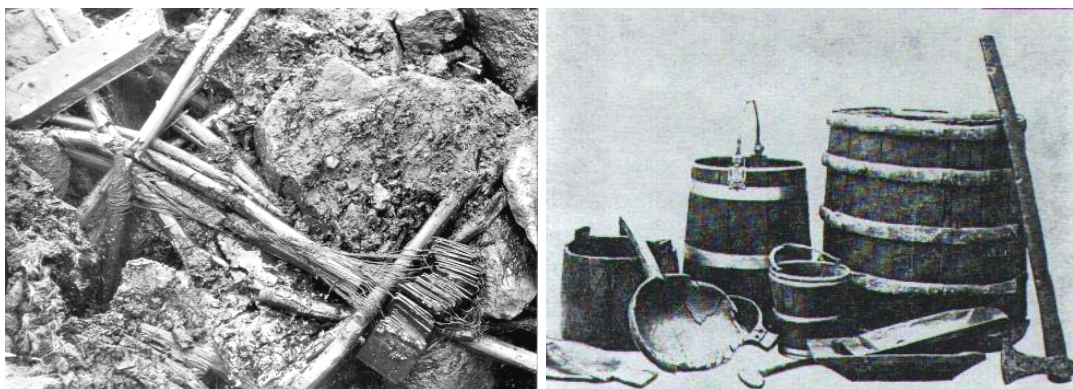
együtt érkeztek Angliába, vagy már eleve ott születtek. Feltételezések alapján a vikingek első betelepedési hulláma a IX. században csak férfiakból állt, és az elfoglalt területeket a nagyszámú helyi lakosság segítségével irányították. (FELLOWS JENSEN 1968.) De volt egy második, az elsőnél jóval békésebb, bevándorlási hullám is, mely során már valószínűleg skandináv nők is érkeztek Anglia területére. (CAMERON 1985) Bár nem kizárt, hogy a hódítók angol nőket vettek el új hazájukban feleségül, de demográfiai adatok alapján ez elég valószínűtlen.

Anglia mellett a másik fontos telep Izland, de míg Anglia már sűrűn lakott terület volt a viking hódítások idején, addig Izlandot maguk a vikingek telepítették be, így biztos, hogy a letelepedés során nőket is hoztak magukkal. Mivel Izlandon a vikingek előtt csak pár ír remete élt, letelepedésükről nincs külső forrásból származó információnk. A XIII. században íródott izlandi sagák objektivitása pedig megkérdőjelezhető, hisz bár az izlandiak voltak a legnagyobb skandináv krónikások, az önmagukról alkotott képet elég egyoldalúan állítják be: a történetekben az izlandi telepesek mind bátrak és kalandvágyóak voltak.

Ennek ellenére van két fontos krónika, mely az izlandi letelepedésről szól, az egyik a Landnámabók (*A telepesek könyve*), a másik pedig az Íslendingabók (*Az izlandiak könyve*). Az Íslendingabók fontos forrás, mivel szerzője, Ari Þorgilsson, bár csak a szójhagyomány útján terjedő információkra hagyatkozhatott, mindent megtett, hogy forrásokat is említsen, és elkerülte, hogy a leírásban természetfeletti események is legyenek. Az Íslendingabók első fejezete az izlandi letelepedésről szól. Bár elég keveset ír róla, megemlíti Izland négy legnagyobb telepesét, akik közül az egyik, Auðr, nő, a nyugati területek úrnője volt. Sokat viszont nem tudunk meg ebből a krónikából róla. (HERMANSSON 1930.)

A másik krónika, a Landnámabók az Izlandi telepeseket, családfájukat, valamint birtokolt területeik nevét tartalmazza, ez tulajdonképpen az izlandi honfoglalás könyve. Ennek a könyvnek az eredeti, XIII. századi változata elveszett, és csak öt különböző és kibővített változat került elő belőle, melyek hitelessége megkérdőjelezhető. A műben körülbelül négyszáz telepes leírása található, kiknek nagy része férfi volt, és a leírásukban nem szerepel, hogy Izlandra egyedül, vagy családotul érkeztek. Tizenhárom esetben viszont nőt említenek, mint telepest. Ők általában férfi testvéreikkel érkeztek a szigetre, ott viszont külön területre költöztek. Szerepel még a könyvben Þorgerðr neve is, aki férjével együtt indult Izlandra, az utazás során viszont férje meghalt, így övé lett a terület.

Ezen nők közül viszont Auðr az egyetlen, akit a Landnámabókban kívül is említenek, sőt ő több sagában is szerepel, bizonyítva, hogy legendás alak volt a XIII. század Izlandjában. Auðr történetéről hiteles forrásunk nincs, a sagák, valamint a Landnámabók alapján Dublin

Az osebergi hajósír leletei: balra egy szövőszék, jobbra különféle edények és konyhai felszerelések.
Valószínűleg a sírban talált két nő valamelyiké lehetett. A két nő közül az egyik a húszas, a másik az ötvenes éveiben járt, azt viszont nem lehet biztosan tudni, hogy melyikük lehetett a királynő.
(Valószínűleg az idősebb volt a szolgálta és a fiatalabb volt a királynő)

királyának volt a felesége, de mind férje, mind fia meghalt egy csatában. Auðr ezek után elhatározta, hogy Izlandra megy unokáival (*mind lány*). Mikor megérkezett, egy évet töltött bátyjánál, majd letelepedett nyugaton, ahol elosztogatta a földet a hajósainak, felszabadította a szolgálait, és kiházasította az unokáit. A történet végén szerepel Auðr halála is: minden rokonát meghívta egy hatalmas ünnepre. A harmadik nap mindenkinek adott egy-egy ajándékot, majd közölte, hogy az ünnep még három napig tartson, az legyen a halotti tora. Ezek után meghalt, testét a tengerparton temették el. (PÁLSSON 1972)

Nem tudni, hogy a történetből mennyi igaz és mennyi nem, de az szinte biztos, hogy Auðr létező személy volt, valószínűleg Norvégiában született, onnan előbb a társadalmilag liberálisabb Angliába került, ahol kihasználta, hogy nem olyan erősek a társadalmi korlátok, felemelkedett, és úgy ment tovább Izlandra, hogy ott letelepedhessen.

Nők szerepe a régészeti leletek alapján

Eddig a cikkben különösen írásos emlékek feldolgozásával foglalkoztunk, azok közül is főleg azokkal, melyek a viking nők életének egy-egy különleges aspektusára utalnak. Ez nem véletlen, hisz az archeológiai leletek alapján jóval kevesebbet tudunk megállapítani a viking nőkről, hiába ezek a leletek a leghitelesebb forrásaink. Az is gondot okoz, hogy a talált sírok közül kevés az olyan, ahol azonosítható, hogy a halott személy nő volt. Ennek ellenére vannak fontos leletek, melyek utalnak a nők társadalmi helyzetére. Az egyik ilyen egy hopperstadi sír, ahol hat női sírt is találtak. Az itteni leletek összefüggésbe hozhatók több Angliában talált sírral is, és ezek alapján valószínűsíthető, hogy a férjük távollétében a tanyát irányító nőket társadalmilag is elismerték. (JESCH 1991. 30)

A Viking kolóniák. A feketével jelölt területek a viking települések helyeit jelzik, a szürke területek a fosztogatott területeket. A fosztogatott területek közül egyedül Normandiában találtak női viking sírt.

A legfontosabb női síremlék az osebergi hajósír, mely két nő sírja volt. A sír gazdag tartalma bizonyítja, hogy csakis egy királynőé lehetett. Nem tudni, hogy pontosan ki lehetett ez a királynő, de valószínűsíthető, hogy egy vestfoldi király felesége lehetett, és Osa (*Ása*) királynőnek hívták. A sír egyébként az egyik legfontosabb lelet a vikingkutatók számára (BRØGGER 1928), hisz benne sok személyes tárgyat, konyhafelszerelést, fazekat, késeket, székeket, ládákat, ágyakat, élelmiszert és négy szánkót találtak.

A leletek alapján lehet következtetni arra is, hogy a nők milyen útjaikon követték férjüket. Nem találhatóak viking női sírok az olyan területeken, ahova a vikingek csak fosztogatni mentek (pl. Dél-Európa vagy Észak-Afrika), emiatt szinte biztos, hogy a nők nem követték férjüket a portyázás során. Jóval több skandináv női sír található viszont a ruszoknál (*több is, mint a skandináv területeken*), melyből arra lehet következtetni, hogy a nők részt vettek férjük oldalán a kereskedelemben, és sokkal vagyonosabbak is voltak Skandinávia területén maradt társaiknál. (JESCH 1991. 39)

Konklúzió

Sajnos kevés hiteles forrás van a viking korról, és még kevesebb az olyan forrás, amely a nők helyzetét és szerepét írja le. Következtetni pedig nehéz úgy, hogy tudjuk, a róluk kialakult kép mára már romantikusnak hat, és a nőknek gyakran nagyobb szerepet tulajdonítanak, mint amilyen ténylegesen lehetett nekik. Ennek ellenére biztos, hogy voltak nők, akik a szerencsének és erős jellemüknek köszönhetően társadalmilag is elismertek voltak (pl. Osa, vagy Auðr.)

Bibliográfia

BERNÁTH István 2005: *Skandináv mitológia*. Corvina, Budapest

BRØGGER, A.W., H. FALK és H. SCHETELIG 1928: *Oseberg fundet IV*

CAMERON, Kenneth 1985: Viking settlement in the East Midlands: the place-name evidence In: Rudolf SCHÜTZEICHEL: *Gießener Flurnamen-Kolloquium*. Carl Winter, Heidelberg

FELLOWS JENSEN, Gillian 1975: The vikings in England: a review, In: *Anglo-Saxon England* 4. 181-206

FISHER, Peter és Hilda Ellis DAVIDSON (ford és szerk.) 1979-80: *Saxo Grammaticus: History of the Danes*. D.S. Brewer, Cambridge. (idézet magyar ford: SZTUPÁK Sz. Zsolt)

HERMANSSON, Halldór 1930: *The book of Icelanders*. Cornell University Library, Ithaca

JESCH, Judit 1991: *Women in the Viking Age*. The Boydell Press, Suffolk

JESCH, Judit 1987: Women poets in the Viking Age: an exploration. *New comparison* 4. 215

JOCHENS, Jenny 1989: Voluspá: Matrix of Norse womanhood, *Journal of English and Germanic philology* 88, 344-62.

MAGNUSSON, Magnus és Hermann PÁLSSON (ford.) 1969: *The Vinland sagas: the Norse discovery of America*. Penguin, Harmondsworth

PÁLSSON, Hermann és Paul EDWARDS 1972: *The book of settlements*. University of Manitoba Press, Manitoba

SMYSER, H.M. 1965: Ibn Fadlan's account of the Rus, with some commentary and some allusions to Beowulf. In: Jess B. BESSINGER és Robert P. CREED: *Medieval and linguistic studies in honor of Francis Peaboy Magoun*. Allen and Unwin, London, 92-119 (idézet magyar ford: KÓTI Rita)

STRÖMBÄCK, Dag 1970: *The epiphany in runic art: the Dynna and Sika stones*. University College, London